

LÁSZLÓFFY CSABA VERSEI

Jövendő emlékeim

*„s csak az emlékezet nem emlékezett rám”
(Vásárhelyi Géza – 1979)*

A képzeteim (kín és kórlap)
pallérozottan – nem ahogy
lejárta sarkom s diók kopognak –:
megsüketültek, elvakultak.
Bizonyosság a rossz kedély
(Kazinczy rút toronyszobában!
mikor csúz s kezdődő fekély
gyötörte); csenevész, egér-
farkincányi fény mint esély,
ha az ösztön halálraváltan
– csökött kis állat nagy csatákban –
felsír. Halkuló pulzusom
a meszesedő koponyában.

(Alanyi)

*„Az alany hihetetlen.”
(Kibédi Varga Áron)*

Hát még az a pici *i*.

Vendégszöveg

A lélegzetem ma is betölti a teret;
az enyém, nem egy múmiáé, mely
a holt idő színtelenségébe veszett –
neki a zöld s az eszmék kaméleon-
színei már nem jelentenek veszélyt.

A zöld esélye (zápor után ha ragyogás van),
ami megtart még (mások mellett önmagamért).

Vannak sötétebb, matt tónusok is a házban,
a fényel feleselők! A kávéscsésze és
a pirítós a téli vacogásban
– akkor is, ha már rég nem nevetek – fűt.

De azt mondjátok: bár egy szál piros szegfűt – – –
Hol látni a közelemben; a közeljövőben?

(A Házsongárd milyen messzire esik innen
térben, időben.)

Testem haikuja

Én mindig hittem
benne, mankó helyett is
rátámaszkodtam.

Beckett-apokrif

Tanúvallomás

Az ég nyílt és becsukódott –
sosem az eső üldözött
a parti homoksávon
s a fénylő macskaköveken.

Falatozás közben

A féreg iszonyatosan gyönyörű.
A költő az *egyoldalú állandóság*
hőсібől akkor válhat egyetemessé,
ha jó étvággal fogyasztja a gyümölcs
húsát – a kukacokat.

Léghuzatban

a végösszeg rendszerint
mindig rossz
leszámítva a rosszabbat

MINDENT BELE

Lászlóffy Csaba *Bestseller avagy a bestia nem alszik* című kötetéről

BÓDI KATALIN

Lászlóffy Csaba költő, próza- és drámaíró, illetve esszéista és műfordító legtöbb kötetét, a *Bestseller avagy a bestia nem alszik* a cím alatt olvasható paratextus tanulsága szerint *novellákat* s klasszikus poétikai kategóriának nemigen tekinthető *elképzeléseket* tartalmaz. A könyv egyes darabjainak műfajjelölő címei vagy alcímei továbbvezetnek ebbe az alternatív műfajrendbe, hiszen olyan erőteljes értelemképző paratextusok jelennek meg a szövegek előtt, mint például a drámatanulmány (*Jelenések*), a beszély a viktoriánus korból (*Hisztériák ideje*), a bestseller (a címadó szöveg), a dagerrotípiá (*A fogoly vacsorája*), a pszichoszimfónia (*Pszichoszimfónia két tételben*). Ugyanakkor az explicit poétikai meghatározással nem bíró írások is jellegzetesek, s a kulturális emlékezettel sajátos párbeszédet folytató műfaji hagyományokat idéznek meg, például a történelmi vagy bibliai parafrázisét (*Az agg Eugénie császárné sétája Fontainebleau-ban a világháború előtt*, *Z. Klára megszeplősítése*, *A lázadó Támár*, *Jelenések*). A hangsúlyos architextuális kódok kiemelten szólítják meg az olvasói elvárásokat, majd rendre aláássák a preformált jelentésképző mechanizmusokat, hol ironikusan, hol rezignált, hol pedig értékőrzésre felszólító szubjektivitással.

A kolozsvári szerző negyvenkötetnyi életművének legújabb darabja izgalmas integratív erejű: a könyvben olvasható, két ciklusba rendezett harminc textus a Lászlóffy-írás egyik jellegzetességét adó szövegteremtő eljárással műfaji, sőt a műnemi határokat fellazítva s újraértelmezve a történő irodalmi hagyományt és az európai kulturális emlékezetet beszéli el játékos szubjektivitással. A szövegek rétegzettségének felbontása izgalmas játékká válhat a befogadásban, mindegyik előtt természetesen az intertextuális háló felfedezésével és lassú felfejtésével, a kapcsolódások szerzeágazódására történő rácsodálkozással, hiszen a jelölt és a jelöletlen idézetek, az allúziók, a finoman integrált architextuális kapcsolódások a jelentés rögzítésének lehetőségét elodázva a felfedezőn játékos befogadásra adnak lehetőséget. A plurális szöveg feltárulkozása ugyanakkor nyilvánvalóan nem egyszerű és automatikus folyamat vagy történés, s időnként teher-

ré is válik az olvasó számára, mert egy-egy referenciákkal, illetve erőteljes szóképekkel és alakzatokkal elárasztott mondat nehezen befogadhatóvá is válik azonban helyenként, a túlzásúfolttság érzetét okozva: „S a Teremtő bombabiztos fedezékbe szorult falosszából az utolsó szét nem roncsolt vénuszdombon már készül az új, mérszárszák-szagú erotikát reklámozó obelisztk.” (Egon Schiele *szorongásainak vázlataiból, 1918.*). A *Külső zajok* című kötetnyitó írás az olvasói teljesítmény befogadói-értelmezői tevékenységének kicsinyítő tükrének is tekinthető, hiszen a jövőben (a keletkezés ideje után húsz évvel – 2011-ben, lényegében jelenünkben) játszódó történetben két munkás, a háború pusztítása által hátrahagyott város nyomait takarítva, egy magnókazettára bukkan, s a felhangzó párbeszédből próbálják megfejteni, felkutatni, újraformálni egy férfi és egy nő kapcsolatának történetét. A munkások értelemkereső feladattá váló párbeszéde a befogadó léttapasztalatának megváltozását is figurálhatja a műalkotással létesített dialógus megvalósulásával: „*Ha csendben leszek is ezután, öregem, de halani fogom. [...] Szünet nélkül. Még hogyha napról napra szelídülni fog is bennem az elkerülhetetlen borzalom.*”

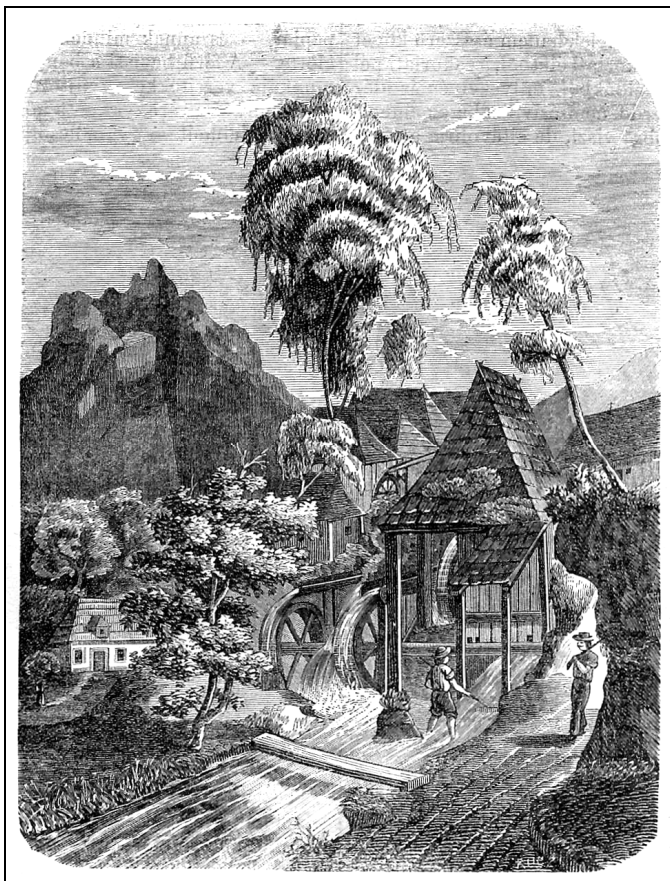
Nem mellékes az sem, hogy ezek az írások több mint két évtized írói tevékenységét fedik le, esetenként napra pontosan is rögzítve a keletkezés idejét, figyelemztetve egyúttal az idő főszerepére a történetek témaválasztásában. A megidézett történetek nem egyszerű memóriajátékok a múltban épített monumentumok újra megszólaltatásához. Kétségtelenül erősen érzékelhető az írások hommage-jellege, legnyilvánvalóbban azoknak a szövegeknek az esetében, amelyek mottóval (pl. *A lázadó Támár* – Thomas Mann, *Külső zajok* – T. S. Eliot) vagy ajánlással kezdődnek (pl. *Józsias és Zsófia* – Krúdy Gyulának, *Még egy macska az esőben* – Hemingway-nek és Örkénynek, *A megsegített csoda* – Herbert Illignek). A sok esetben stílus-imitációs vagy palimpszeszt-játékká alakuló szövegekben megjelenő figurák tág spektrumból lépnek a teremtett világokba, jellegzetesen történelem-alakító valós személyek vagy irodalmi-bibliai alakok, akik mindahányan kézzel fogható, hétköznapi emberekké válnak a rájuk nehezedő sorsproblémák felismerésével. A kimondottan deheroizált alakok profán passiójuk, morális önvizsgálatuk, mentális útkeresésük eredményeként megérinthető közelségbe kerülnek az olvasóval, akit sorsával történő számvetésre ösztönöznek.

Az ember ontológiai alapproblémáit az emlékezet és a felejtés által keretbe foglalt kultúrtörténeti horizontba helyező szövegek azonban nem egyszerűen az idealizálástól mentes történelmi karaktereknek köszönhetően válnak jellegzetessé. Sokkal inkább a körükben teremtett történetek szubjektív múltértelmezésének eredményeként, hiszen ezek az inkább jellemzően diszkurzív és/vagy reflexív, mintsem narratív textusok megannyi apokrif-irat, szubjektív történelem, sőt, alternatív múltteremtés. Lászlóffy Csaba írásművészetének befogadásához a múlt-

hoz való viszony sajátosságának felismerése alapvető az olvasásban, ami megvilágíthatja a totális világbázisról és a nagy narratívák iránti posztmodern kétely érvényességét, a régmúltban lezajlott folyamatok jelentéseinek pluralitását és az igazság mindenhatóságának illuzórikusságát. Mindez ugyanakkor és félreismertetlenül együtt jár egy meglehetősen erőteljesen jelenlévő szubjektív kritikai hanggal, amely búvópatakként rejtőző s időnként nyíltan megmutakozó, tágabban ismeretelméleti, szűkebben pedig világosan etikai állásfoglalásként jelenik meg, egy sajátosan magasrendű humanizmus pozíciójából, sok esetben jellemzően az ember ellen, de egyúttal mégis mindig az emberért. A szövegek tematikai és formai pluralitása éppen ezért nem válik szertelen csapongássá, hiszen a kulturális emlékezet szolgáltatja színpadot a társadalomkritikát és a magyarságkritikát fókuszba emelő rendező erkölcsi kérdései irányítják.

A kötetet végigolvasva, a visszatekintésben válik világossá, hogy éppen ez az egységes, értékörző szubjektumpozíció tartja egyben a textusok pluralitását, s teszi egyúttal világossá a „*novellák, elképzelések*” műfajjelölő paratextusát, amely integrálja a szövegek narrativitását és Lászlóffy Csaba személyes írói hivatásának komolyságát. Az írások beszédmódja, témaválasztása, a választott diszkurzív forma ugyancsak a kötet egységességét erősíti, mégpedig azáltal, hogy nagyon erőteljesen jellemzi az egyes textusok megalkotottságát a rövid mondatok és a szentenciózus kijelentések sora, a pontosvesszők, a zárójelek, a gondolatjelek és a kettőspontok által megszakított mondatívok: „*Sejtelmes, éjszakai óra. Kék ereimben elaltatott kék, mohóság. Uram, irgalmazz! [...] A városfal omladékain megpihenve, eleid lepecsételt aktáival – életével – az öledben; már nem érzel bosszúvágyat a sors ellen.*” (*Bestseller, avagy a bestia nem alszik*). Úgy vélem, hogy Lászlóffy Csaba prózakötete jellemzően hol a költészet, hol pedig a publicisztika diskurzusát integrálja. A szövegek átlirizálása jellemzően a témaválasztásban, a szóképek és az alakzatok halmozásában, a narratív jelleg háttérbe szorításában jelenik meg, s a prózaszövegek ritmusára is érdemes felfigyelni: „*A kopár éjjelek! Derülni kéne a kitisztult égnek legalább...*” (*A fogoly vacsorája*). „*Az arca csupa sár. A Nap rászárította esedékes szegyenét, nem csupán külső ábrázatára. A friss lepedő megnyugtató szaga, olyan, mint igaz-sem-volt gyermekkorában.*” (*Az emberkerülő*). A publicisztika beszédmódja mindenképpen előtérbe foglalt kizárásokban érzékelhető: „*György tudta volt, hogy nem lesz könnyű levegzetni megannyi bűnét, de úgymond »értelmes emberi lény« volt, aki Isten képmására készült (legalábbis ezt a hitet táplálták öbelé, nem, mint belém, belém – ezt most én mondom –, ó, magasságos hazugságok és személyi kultuszok kora!)*” (*Nyitott szemmel*). „*Épp ilyen borús, hűvös nap lehetett az is, csak hát békésebbnek tetsző. (A port felkavaró szél nem lehetett a politikai helyzet zavarai társítani, mint most!)*” (*Haydn-szimfónia*).

A kötet nyilvánvaló rétegzettsége s így az olvasó részéről feladatként tétélezhető befogadási tevékenység szerencsésen s bizonyosan nem korlátozza Lászlóffy Csaba szövegeinek recepcióját, hiszen tisztán érzékelhető, hogy a tükörcserepekre hullott nagy elbeszélésekből kinövő történetek s a hagyományos irodalmi műfajok határainak átlépése nem érdektelen a történő irodalmi hagyományban.

Verespataki aranyzúzdák. (Fametszet, 1860-as évek.)

AJÁNLÓ SOROK

LÁSZLÓFFY CSABA *A WATERLOOI* *GANAJTÚRÓ BOGÁR* CÍMŰ KÖTETÉHEZ

SZEPES ERIKA

A meghökkentő, az elváráshorizonton messze túlnéző verscím hatalmas *trouvaill*e: olyan szimbolizált emblémát teremtett általa Lászlóffy, amely több pusztá allegóriánál, ami mindig csak az, ami: Fides, Spes, Charitas. Ennek az emblémának azonban igen tág jelentést hordozó terrénuma van, s ebben a tág térben nem hagy magunkra a költő, képről képre haladva kalauzol, s jelzi: nem csupán posztmodern módon viccel a címmel, hanem értelmet ad, jelentést tulajdonít neki. A távollévő fogalmakat (Waterloo, skarabeus) első lépésként önmagukban magyarázza: a legkisebb közös többszörös, a logikai *tertium comparationis* révén kapcsolja össze. A skarabeus önmagánál ötvenszer nehezebb terhet képes görgetni – sárból, salakból –, a költő bátyja gyermekkorában egyforma szürkére festette játékkatonáit: a waterlooi győztesek és vesztesek így egymástól megkülönböztethetetlenekké váltak. A waterlooi ütközetben a szövetséges angol-porosz hadsereg több, mint kétszeres túlerővel harcolt Napóleon 73 ezer főt számláló serege ellen, amely a nagy sárban alig tudott előre haladni. Túlerő, nehéz körülmények (csúszós talaj), vereség. A végeredmény mindkét oldalon megszámlálhatatlan áldozat. A halál egyformán szürkévé, személytelenné tesz. Ez az embléma általánosító jelentése. A kép szubjektív kibontása magát a költőt jeleníti meg ebben az emblematisz helyzetben: a halálos betegség fenyegető túlerejével szemben, a föld sarában araszol – győztesként?, vesztesként? –, de akár így, akár úgy, esetleges sorsa az uniformizáló feledés. (A kép egy másik versben is visszatér, a hóhér és az áldozat paradigmájában.)

Lászlóffy legszebb, legvallomásosabb kötetével a feledés ellen küzd, az egyéniség emlékeket hagyó alkotásait segítségül hívva, abban a reményben, hogy a teremtett érték mégis kiemel a egyformaságból, s az aere perennius diadalával nyújt vigaszt. Az intellektus küzdelmeiről írok, holott ez a kötet legszubjektívabb, legérzékenyebb verseit tartalmazza, – maga előtt gyűrve-görgetve a sokszoros túlerőben lévő fájdalmat, félelmet. De Lászlóffy soha nem érzélgős, még csak nem is érzelmes, s a divatos „új szenzibilitás” terminusával sem lehet leírni a kö-

tet személyességét: ez a költő képes a megszerzett, hatalmas, az egész művelődéstörténetet átfogó műveltségélmény által megtámogatott természetes intelligenciával az esztétikum eszközeinek révén megfegyverezni beláthatatlanul mély felelmeit, felmérhetetlenül kínzó fájdalmait.

A szómágiától babonásan rettegve írrom le: búcsúkötet? Mert erre utalnak a jelek: soha ennyi szép táj, természeti kép nem adott hátteret a költő gondolatainak, amely tájak – szubsztrátumává válva az intellektus borzongató szeleinek, viharainak – szimbolikus tájakká is válnak. A *Budapest (XI. kerületi) óda* az egyik legszebb példa erre: a Lágymányosi tó, rejtelmesebb nevén a Feneketlen tó a múlt temetője, távolról csak tócsának, felszíni jelenségnek tetszik, a térbeli megközelítés során mutatja csak lényegét: mélységét, a belesüllyedt múltat – itt érkezik el Lászlóffy kedvenc téridő képzetéhez –, az emlékezetrejtést. Az emlékezet, a tudás felszínre hozása válhat a tó oázissá, felüdítő természeti jelenséggé. Búcsúkötet? – kérdeztem, és a versekkel kell felelni: az egyik legmeggrázóbb búcsúverse a *Hogy ne fájjon az utazás*, melyben a gyönyörű természet, egyben a gyermekkor, fiatalabb évei emlékeinek színhelye, hívja-csalogatja vissza (a vissza már soha nem fordítható életúton, az utazás a költészet régi toposza az életútra), „csak még egyszer”. Benne a Freudot jól ismerő költő látomása, a barlang, „formák, sejtelmes emlékek sötét alagútja”, ismét az emlékezetfelejtés szintjére emeli a verset.

A teória szava: *emlékezetfelejtés*, már önmagában oxymoron, önmagában ellentétet hordozó kifejezés. Lászlóffy egész költészetét ilyen oxymoronok, paradoxonok, dualitások teszik árnyalttá, mentik meg attól, hogy egyoldalúan lásson, ítélkezzék („andalgó párok közös, kibékíthetetlen magánya” – benne egy József Attila intertextus is rejtőzik); az eldöntendő kérdésre adott kétféle válasz: „Bölcsesség?: vakmerőség vagy alázat” feltehetőleg együtt lehet igaz. Vállalja a nagy elődökkel szemben a tisztelet és a vita ambivalenciájának bátorságát (a Kosztolányi-versben, az istenhit és istenkáromlás a szintén kiemelkedő jelentőségű *Az esedékes zsoldárban*, melyben Füst Milán *Öregség-ét* is evokálja). Keserű vigasztalansággal írja: „*A törzsi lét volt igazi.*” – egy olyan költő, aki a magyar költészet egyik legműveltebb alkotója, s aki a civilizációban meglátja a „zöld eszméket, zizegő gazokat” (milyen hangulatteremtően festik alá a z-hangok a lábak alatt roppanó, száraz gyomnövényeket!), s aki mégis kétkedve-reménykedve teszi fel a kérdést: „felülkerekedhet még az értelem vajon?”

Alliterációkat olvasunk: ez a kötet legfeltűnőbb stilisztikai jelensége, amely nála most nem az archaizálás felkeltésére szolgál a kemény témák bírálatának monoton konokságát: „*kocsonyás, kék koponya relikviák, a Kanté*”. Hasonló funkciót töltenek be a figura etymologica-szerűen egymásból származtatott szópárok: „*percek pörcögtették*”, ellentétes fogalmakat kapcsolnak össze az ambivalencia, a dualizmus stilisztikai szinten való megjelenítéseként. Nyílt és rejtett in-

tertextusok tanúsítják, hogy a költő együtt él a költészet egészével, magába hasonít sorokat, önmagát ágyazza be más összefüggésekbe (nemcsak a magyar költészet szólal meg, de pl. Horatius Leuconoe-ódája is). Versformáival szintén a világlíra gazdagságát teremti újjá: a 9//8-as periódusokat a halál bizonyossága ellen védő 5//3-as ambroziánusokkal váltakoztatja, anakreóni mértékben szól a testi törődöttségről és arról az életszeretetről, kiapadhatatlan munkakedvről, amely már életében helyet biztosít neki a Parnasszuson. Foglalója ez a kötet, élete eddigi legsúlyosabb, legváltozatosabb, legfilozofikusabb és egyben legszubjektívabb kötete, a magyar líra egyik új betetőzése.

Lászlóffy Csaba.

A KIVONULÁS AJÁNDÉKA¹

– (lírai) reflexiók stanzákban –

Csog Szidónia

1. Valóságsszintek (kvázi megkísértés) – „Mit kezdjen az, aki nem tudja az igazságot?” (Lászlóffy Csaba) – „Fénymereség” (Juhász Gyula)

Lászlóffy Csaba *A megkísértett* című drámájában Juhász Gyula felteszi a végső kérdést (*Mit kezdjen az, aki már nem tudja az igazságot?*), aminek egy másik lehetséges változata: *Mit kezdjen az, aki már tudja az igazságot?*, többnyire azonosítható az eredendővel. A futamnyi vagy az intenzív világosság és sötétség közötti határátkelések aligha kódolhatók. A felismerés: (megfelelő) tér és idő hiányában megjegecesedik. Aki pedig egyszál magában járja az elnémított igazság útját, az az elfekélyesedő bevezetések labirintusába tévedhet. És ha már nem látja a dolgát ezen a világon, avagy a „szent fáradtság” (József Attila) következtében „szájába tömi a pasztillákat” (Lászlóffy Csaba), méltóságának utolsó ütemében csupán annyit tehet, hogy eltávozik vagy ki- (el)vonul a kísértet földjéről. Juhász Gyula *Patológia* című írásában jegyzi fel: „Tizenhét éves koromban (...) egy Munkácsy-nekrológot olvastam (...). Miért maradt ez meg annyira a memóriámban? Mert Munkácsy paralíziséről szólt. Ikaroszlól, akinek viaszszármayai megoldadnak.” Feltehetőleg Prométheusz, Ikarosz, Munkácsy vagy akár Juhász Gyula boldogok voltak, amikor a nap közelébe kerültek. És az örökkévalóságnak ez a létélménye mindenkit megtanít arra: hogyan mérje az időt vagy a percek törtvonalát. A behulló (éteri) morzsákban azonban a kairoszok végjátéka már kevésbé enged „rím és remény” (parafrázis Juhász: *Rím és remény nélkül* verscímére) ritmusában átlobogni az életen. Holott a rapszodikus (élet-) szonáták után a (nagyyszerű) rekviemnek kell bekövetkeznie. „*A betegségnek is van morálja, s legnagyobb kínok kója: tudnunk, hogy nem csupán betegek vagyunk, de nyomorultak is. (...) Gyógyíthatatlan idegbaj. (...) Igen, kez-*

¹ Lászlóffy Csaba *A megkísértett* című drámájának lehetséges olvasata.

dődő paralízis, most már tudom, mi az. (...) Sokszor szeretnék egy olyan injekciót, amely az agyból a nyomást eltüntetné (...): egy hintán lebegni, amelyik az űrben van felfüggesztve. (...) Az örvényt, amelyről Pascal beszél, az örvényt végrom.” – folytatja ugyanott Juhász.

Érdemes-e vagy egyáltalán lehet-e az életigenlés terrorjában viaszszárnyakkal tovább jutni ég és föld között? És a határátkeléseknél kik öltik magukra ideiglenesen / végérvényesen (?) a kísértő maszkját? Nemcsak *A megkísértett „riportdrámában”* (lehetséges műfajreflexió az írásra), hanem a mindennapokban is. Kísértők volnának a mama is, az orvos is, a riporternő is, akiknek ideig-óráig sikerül visszahozniuk a neuraszténiás költőt a halálból? Ellenben a pokol fele vezető út is jószándékkal van kikövezeve. És mennyire nevezhető (élet)igazságnak az, amit beárnyékol az árulás? Legalábbis a Juhász-féle létértésben. A *Patológikát* ugyanúgy végzi, mint az életét: illúziótlan számvetésben, ami leleplezi számára a már nem tudást vagy az elfogyó fény hiányát. Ha valaki bevégezte küldetését elég éberséggel, tudással vagy fénnel, talán megadatik a részére, hogy nem kell visszafordulnia a barlanglakói süllyesztőkbe. Ha nevezhető apokrif testamentumnak a *Patológia*, az értelem rezignált extázisában zárja le a megkísértett: „Nagyon is fáj a fejem ahhoz, hogy írjak. Még csak annyit, hogy szememmel nézve a tükörben, elmúlt tiszta fényekre gondolok. Azért félek a másokba nézni, hátha ők már látják az enyémben az áruló fénymerevséget.” A méltatlan életre kísértett egy másik végtelent céloz meg. A nem tudás ellenében az emlékezet elíziumába vonul: „*A klinikai halált / a biológiaiától / mennyi idő választja el? / Fél perc? ... Fél évszázad?*” (Lászlóffy Csaba). Feljegyzések szerint a kétféle halál között lepörög az egész élet. Az egyiptomi halottas könyvek szerint az eltávozók mosollyal költöznek a másvilágra. A tibeti halottas könyv és a keresztény hagyomány már másról tudósít: kevésbé tudnak elcsendesedni a távozók. A rendezetlen kapcsolatok vagy a befejezetlen élet(műv)ek sziszifuszi kinná növeszthetik az agóniát.

Melyik verzió igaz? Az egyiptomi halottas könyvek állítása vagy a tibeti és a keresztény hagyomány tanítása? A bizonyos fokig teljességgel eltöltő tudás, amit Márai szerint 40 éves koráig minden ember megszerez, vagy a töredékes tudás: a megértés rései, amelyek nyugtalansággal töltenek el? Tudás és nem tudás, egész és rés közötti feszültségben ki / (mi) lehet az elfojthatatlan hang, ami a „tükör előtti homályal” szembesít mindenkor? Lászlóffy Csaba *A megkísértett* drámájában az idős költő, Ady – a magas és a mély hang – szólal meg ugyan a kullisszák mögött, azonban ezek a hang(sávok) a kimaradt, elnapolt idő- és derűfoltokra: a valóságsszintek szétzilált retináira utalnak. A többnyire történeti hiányos Lászlóffy-dramák kivetített belső konfliktusaiban a bejáratlan valóságsszintekről maga a költő beszél:

„Wilde remek képeket hazudott, / mert érezte, hogy mélyebb mélységek / rejtőznek a színes hazugságok alatt, / mint annyi szürke igazságban, / de végül belefáradt az élet meséjébe, és / a pálya közepén kidőlt. / Nietzsche azt vélte, hogy az ő hazugságai igazságok, / s végiggondolva a gondolatait, / beleőrült. (Szünet után, halkan.) / Most rajtam a sor. / Nem elég lenézni – / muszáj alámerülni is.”

2. Megkísértés – Mit kezdjen az, aki tudja már az igazságot?

Vilcek Béla *Magyar abszurd* című írásában megjegyzi, hogy a korai Lászlóffy-drámákhoz képest a mostaniakban „a maga belső líderceivel, démonaival, a már-már képtelenségig reális-naturális helyzet hivatott kifejezni a maga konkrétságával, részletességével a társadalmi-történelmi személyes létezés (...) abszurditását.” Az álmodozó-neuraszténiás költő harcossá válik ugyan (mintha a tollal való küzdelem más volna!), azonban ismét szembesül az ittlét tarthatatlanságával („Folyton csak tőprengek, hogy vessem össze / E börtönt, melyben élek, a világgal. / De mert a világ élőkkel tele, / Itt még egy lélek sincs rajtam kívül...”), és visszazuhan a tehetetlenségbe. „Aki látja Istent, belehal” – írja Simone Weil. Az igazság tudása vagy múlt idejű ismerete is hasonlót jelent. És elcsigázottság az is, amikor a koromfeketényi szabadságért már az utolsó stanzákat lépi valaki. Még a valódi remény hordozása is teher. Hamvas Béla szerint csak azoknak adatik meg, akik felkészültek rá. Még hogy megragadni a másik világba is áthajló világosságot vagy a realitás vízióját! „Az én országom nem ebből a világból való” – jelenti ki Jézus Pilátusnak, akiből kiszakad a „Micsoda az igazság?” rejtett sikolya. A krisztusi stációk forgatókönyvében mintegy újra íródik a költői-emberi igazság(fragmentumok) megtörettetése. A III. Polgár cinikus hangvételű kérdésére: „Mit kezdünk az ön szövirágaival, melyek / szerzőjüknek sem fognak védelmet jelenteni, / hogyha a kíméletlenség valósággal / művészetté emelkedik majd, / s a pofon éppen olyan fontos / kelléke lesz a küzdelemnek, / mint a krisztusi életprogramnak / a részvét és az irgalom?” Juhász a prózairásai-ban is a gyakran emlegetett írói „napáldozatot” fogalmazza meg, amely (bizonyos szempontból) egyszerre örökérvényű és aktuális. (A ma élő mindössze 25 éves Noszlopi Botond kötetzáró versének utolsó szakasza lopakodik be: „És elfogadom, hogy meghalad és / hogy buta vagyok és így halok meg, / és továbbra sem írok, és semmi, / de semmi szín alatt nem fogok már / könyvet venni. Éhes hústömb, kéjlény / lett belőlem, és felfordulhatnak, / meg satöbbi, satöbbi, satöbbi. / Ezt fogom most szépen elhallgatni. / ---- CSEND ----”) Vagy Marcel Duchamp jóslata: „A holnap nagy művésze undergroundba vonul.” A drámabeli Juhász

„hátra-hátrafordulván, kifulladásra” hozzáteszi: „A képmutatásnak ebben a szomorú idejében, / amely a szellem és a szabadság ellen / emel barikádokat, / lassanként valósággal hősiesség lesz / költőnek és művésznek maradni.” A rákövetkező mondat – a II. Polgár részéről – mintegy egyenértékű az elmondottakkal: „Embernek maradni...” A valóságban jelenlevő ember „napáldozata” is, akit az időnek a teljessége befedezt ugyan: beszívja a virágvasárnapok pálmáágainak suhogását, de hallja a ritmustalan kongásokat is itt-létében. *Miért veritek fakorbácsokhoz a virágvasárnapokat?* – kérdezhetnénk olvasatunkban együtt a költővel. És a tovább vetített olvasói reflexióban „mély-, magas-, Ady” vagy az „idős költő hangján” akár válasz is érkezhethet: az axiómák súlyos veretéből hogyan lehet kilépni? Sajgó mezítelenségben apróra borzongnál. Hiányod, mint éjszakában a nyugalom, fokról, fokra kifeszítene. A gránitboltozatok talapatában, falban eregetnéd el piros véredet. A mindenkori Kőműves Kelemenné-i tragédia egyik jelentésköre szerint az Igazság / (Isten): a Hiány. És akit már beborított, (még ha némán is) játszi könnyedséggel eljuthatna egyik stációtól a másikig, vagy akár az utolsó mérföldig. Elég, ha magához öleli az igazság / valóság metamorfózisát: a hiányt. Vagy ha a maroknyi *juhászgyulai* fénymerevségben felismerte az idő szabad elrendezésének a lehetőségét, és formába öntötte. Azaz betéve tudja: a lehetőség túl van a linearitáson, és a transzcendencia hordozója. Afféle evidencia ez, amelyről Richard Bach *Jonathan a sirály* című parabolája szól. Egy sirály nagyon szeretett magasan repülni, de valahányszor magasabbra szállt, mindig egyedül találta magát. Próbálta kérni a barátait, hogy azok menjenek vele, de ők nem tudtak vele szállni. Egyszer elhatározta, hogy addig repül, ameddig tud, még ha ez az életébe is fog kerülni. Kellemes meglepetés volt, hogy rátalált arra a rétegre, ahol már nem volt egyedül. Voltak ott más sirályok is.

Talán az elkésztettség bűnével számolhat az utókor (ha valóban számolhat ezzel!), hogy ott és akkor az öngyilkosságot megelőző időintervallumban nem volt jelen egyetlen sirály sem. Annak ellenére, hogy a vele virrasztó sirályszárnyú öntudat még benne repdesett: „Nyesik az álmokat is... / Előbb a lelkes lángokat nyesték le. / Azóta hiába révedek vacogva / az eltiport tűz hamva mellett / a kerek égre.” Annál riasztóbb volt a kísértés fintora. A mama tudatja: kezelőorvosa „szubjektív túlfeszültség”-nek diagnosztizálja állapotát, és díjazásárról azért nem beszéltek, nehogy visszaszűntesse. A méltóság (diadal)ive azonban magasabbra tör. Az igenek és nemek közötti feszültségben egyszerre történik a vergődés és a (sztoikus) megbékélés kegyelme. A halála előtti „nulladik lépés”-ben (Demeter Ferenc), ami az intuíció, a megfelelő időzítés előjátéka és az öntudás kimondása („Nincs erőd meghátrálni / anyád kapaszkodó karjai elől, / hogy biztosítsd magad – nem a halál! – / az élet megszokása ellen.”) erőt ad a kísértéssel szembeni ellenállásra: „Nyugalom: ez a dolgok lelke, / ez az élet célja, / ez a művészet teteje. / A mindenről lemondás művészeté... / Nyugalom. / Oh, ember, miért vo-

naglasz görcsökben, / miért ordítasz diadal után, / miért ez az egész nagy láz és erőlködés, miért? / El fogsz pihenni végül. / Meg fogsz pihenni egyszer. / És jobb előbb, / és szebb önként, / öntudatlanul.” A (költői) szemlélet szabadsága világmetszeteket rögzít a retinán, ami a klinikai haláltól a biológiai halálig egyre inkább megnövekszik, mint pupillák a kozmosz kráterében. A különféle grimasz-, maszok-, gép-, groteszk vagy hiteles arcok – még a vers arca is. Pilinszky írja: egy vers leginkább egy emberi archoz hasonlít. Olyan mint egy arc, amely rettenetesen mond valamit. A virtuális és a nem virtuális világban homályosan pörögnek vissza ebben a „félpercnyi vagy félévszázadnyi időben”. És nem is a gép- vagy pl. a gumiarccokkal folytatott szélmalomharc lehetetlenedik el, hanem az elhalkuló hangok és alig látható transzparens arcok. Pontosabban a „facilitás” (az arcok hiánya), amiről dr. Margitházi Beja *Arc a közelképen és a filmstílus közegeiben* c. szakdolgozatában beszél. Lászlóffy Csaba drámájában a facilitás: létállapot, amely egyrészt az önpatologizálást vagy diagnosztizálást („Miből gyúrtak? Se küzdeni, se futni!”) indítja el. Másrészt „az áruló fénymerevség” Szent Ágoston-i vallomását. És olvasatunkban is megszólal az éteri hang, amely a drámabeli hangok alteregója lehetne: Mi az, ami kimos, átlényegít, és újat rajzol a kivásott helyébe? Arcainkat is újra meg újra meg kell alkotnunk. A folyamatosan porladóban nem létezhetünk. (legalábbis a teljességre hívás értelmében.) A tetemrehívás lesz a valódi, ami továbbírja lényünket. És világot járni, világgá küld nemcsak az élet és halál közti határmezsgyén, hanem a lét utáni léttelenség grádicsain a semmibe, az ismeretlen megfoghatatlanság dimenziójába. Ahol állunk, mint kiszabadult foglyok. „A hajdani rózsa név csupán (...) s pusztá neveket markolunk.” (Umberto Eco) A „Mit kezdjen az, aki már nem tudja az igazságot?” kérdése újra visszaköszönt. Nem torzóként menni a halálba mindkét végletet jelent(het): a valóság(szegmentumok)ban való lét bevezését és az igazság hiány formájában, azaz a „fénymerevség”-ben való átutazást a másvilágba. A rövidzárlatba szorulóknak aligha tudnak kezdeni valamit az idővel. Az egymásba kapcsolódó időrendek belekényyszeríthetnek egy szorosba, ahol nem lehet sem jobbra, sem balra kitörni. Mészáros András szerint eltompul a tájékozódó-képesség. Bár lehetőségek is adódnának. Azonban a létezés alapstruktúrája – ezúttal a facilitás létállapota vagy a betegség ideje – előre megadott panelformákba csuklik. A lehetőség csak potencialitás, és a megfáradt zárandok már kizárólag az űrt, a semmit veszi észre. Megijed (horror vacui), és a hozzá legközelebb álló megoldást választja. Juhász az öngyilkosságot követte el. Kevésbé mondható el, hogy menekülésforma volt a részéről. Mégis „Micsoda az igazság?” – kérdezzük ismét Pilátussal. És Jézus nem válaszol semmit. Hallgat. Ez volna a Juhász által kimerített igazság (tudása)? Pilinszky értelmezésében a valódi tudás igazság: tapasztalatlan. Szinte azonos a nem tudással. Mert önmagukon túli jelek a szavak, és trópusok láncain kell bukdácsolnia az igazság-szinteknek. Minden kikezdhető

evilágon, nincs hajléka az intaktság idejének. A kimondás terrorja feltöri az érintetlenség sínjeit. Fennakad a szabadság menetrendje. Széthordják a jelzőlám-pákat. Talán ezért hajtotta le a fejét Jézus, és csak a porban írt, amikor már-már erőszakos módon faggatták az igazságról. Amikor valaki már magára öltötte a valóság(szintek) testét, és szellemében kihordott minden általa felfedezett evidenciát, bensőjében csendd é válik az igazság ereklyéje. Amelyben el lehet fe-küdni, vagy össze lehet csuklani végérvényesen. Csendes neuraszténiában vagy külső-belső tébolyban és a beálló „fénymeretségben” ki lehet-e várni a biológiai halált?

3. „Létezik más útja is a szabadságnak” (?) – A misztérium/igazság agóniája – (hiába)valóság

Józsa István szerint Lászlóffy Csaba műveiben „a történet nem egyszerűen történet, hanem tudatfolyamatra épülő reflexió”. A *megkísértett* című dráma, többdimenziós „*tudatfolyamatra épülő reflexió*”. Nemcsak a szereplők több éne mutatkozik meg (Juhász és az idős költő hangja, Ady és Ady hangja stb.), és a különböző szociális, pszichés és transzcendens szerepek tudatfolyamatai billenek át egymásba; hanem a belső hang és a tudat mélyrétegei is megmutatkoznak. Mi több, rákapcsolódnak a világmindenség áramára. A hangszóró magas és mély hangjai, amelyek álarcok, torzképek, revolverek vagy célpisztolyok kavalkádját jelenítik meg, a megkísértett végzetének az előrevetítői. Azonban kérdés: az egyéni vagy a kollektív tudatnak a hangjai? A drámai törésvonalat, a gordiuszi csomót írják bele Juhász sorskönyvébe, vagy a megtörtetést megelőző járható utat láttatják? Ha meg lehetne határozni (pszichológiai és szellemi értelemben) az önazonosságot vagy a személyiség többé-kevésbé érintetlen magját, azonosítható volna a belső hanggal, amelynek ugyanúgy különböző folyamatai és szintjei vannak, mint a tudatnak? (Merthogy) miféle (költői) álom gyöngyözi ki a legmagasabb frekvenciájú (belső, szellemi) hangot, ami közvetít kapcsok és kapcsok, világ és kozmosz között? És ami, akár a láthatót, akár a láthatatlant visszhangozza; nem ismer fáziseltolódást, egyensúlybillenést, annyiféle meghasonlást, ami földtől eloldja az eget, naptól a csillagot vagy csillagtól a fényhullást. És rejtjeleibe újra álmódja önmagát. Az időtlenségben a magas frekvenciájú hangot befedezi a játék, az illat és a szín, a képzelet és a csobogás, az „*evangéliumi gyermekség*”, amely (elveszett) tudásunk töredékei / emléknymoi.

Meg lehetett volna hosszabbítani az igazság / misztériumszintek grádicsain való menetelést, és ennél fogva nagyobb terjedelmű metszetet rögzíteni nemcsak a valóság, hanem a misztériumok rejtelmeiről? Vagy ennyi volt Juhász erő-tartaléka? A még felfedezhető valóságszintekre / misztériumokra is az agónia

várt? Ennyit engedett meg a világ – akkor és ott – a csoda (fel)ragyogásából? Át lehetett volna látni a káoszon és újra rendezni a létet (a művészetet az összerendezés aktusának is tartják), a különféle (kispolgári, politikai stb.) rendszereken, és mint Orpheusz (persze csak a bizonyosságok megerősítéseivel a mindenkori sodrásban) a szellemi oázis hajlékává szelídíteni a kivetített rácsok agykoholmányát? Akkor amikor egymás infernóiba beleszédültek a Juhász körül forgó világok. És a költő is pokoljárásának bugyraiba, később (belső) magánzárkájába. Viaszszárnyai pedig megolvadtak. Ady hangja a lét alatt is dübörgő (magas frekvenciájú) hangról (ami a valódi párbeszéd része) tesz tanúbizonyságot: „*Ott fenn a nagy intellektus bércén / vágja magát a földre bátran. / Ne röstelljen csecsemő lenni. / Rúgjon, ordítson, reszkessen, / kísérteteket lásson, gügyögjön, / bocsássa, ejtse vissza magát a mi gyermekkorunkba, mely / olyan ideges, beteg volt, mint a felnőttégünk /, de szentebb és feltétlenebb.*” A közös (költői sorsról) és elvészről tanuskodó vallomás tovább visszhangzik modern szövegregiszterekben is: „*Egyedül vagy kettesben, / akik valóban szeretnek, / fel s alá sétálnak a falon kívül. / Egyesek kéz a kézben, / mások csapatostól. (...) / És amikor megadtak mindent, / amit megadhattak, / összecsuklanak és elbuknak. / Végül is nem könnyű verni a szívedet / egy őrült által épített falba.*” (Pink Floyd.) Ha a költészet a beszédmódok egyike, világalapító dialógus, akkor Paul Celan szerint ez az a belső szó ítéletet mond a külső szó felett. Scholem hagyatékában: „a költő az az ember, aki talán még képes hallhatóvá tenni a nyelvből kivonult Isten teremtésének alapszavait.” Aki bejárta a teremtés / a misztérium mérföldjeit, és szembesült annak a valóságával; képtelen belepréselődni az „*áruló fénymereség*” és (a vidéki tanárság következtében) az elszigeteltség kényszerzubonyába. „*Élni akarok – mondtam / magamnak. / Ha nem is Budapestre, / de valamelyik központba vágytam, / ahol könyvtár is van, és végre / írni munkát végezhetek. / Erre fel áthelyeztek ide, Makóra. (...) / A hosszú matinékkal járó, / hosszú mulatság után / lekéstem a reggeli misét. / A premontrei főgimnáziumban ez, / még egy helyettes tanár részéről is, / főbenjáró bűnnek számít. / Láttad volna a fehér papokat... / Falkában verődve körülcsaholtak.*” A kispolgári világ a maga közepszerűségével és kényszeres áldozatmitószával elzárja a járható utakat, és kiolt minden fényt. Kannibalizmus. Vagy tudatlanság? Szemben A megkísértett c. dráma többdimenziós „*tudatfolyamatra épülő reflexió*”-jával? Pilinszky írja A kisember és a kispolgár című írásában: „*Félek a kispolgártól. Nem gyűlölöm, amiért szűk és korlátozott világban él, de félek tőle, amiért világának túlnyomó fele formátlan és végtelen sötétség. (...) A kispolgárnak háza, kertje és kutyája van. Én azért bírálom. Félelmet a kispolgár elhanyagolt, elnyomott világa kelti, ami nem egyéb, mint a tudat alá szorított mindenség. (...) Félni én attól félek, amit a kispolgár nem mer vállalni az emberi lét egészéből, attól a kertetől, aminek nincs égboltja.*” A „*kert, aminek nincs égboltja*”, számúzi a misztériumokat, ame-

lyek túl vannak a linearitáson. És csak az arra szomjazók betűzik vagy a lakatlanságot lakhatóvá keresők. Széltében-hosszában csak másvilági struktúrákban volna bejárható. (?) Az emlékezet kegyelmi csendje enged be a valamikori édenkertünkbe. „Létezik más útja is a szabadságnak” – jelenti ki a riporternő. Azonban melyik? A költő csak evidenciákat szolgáltatathat. Vagy „a színről színre látás”-nak egy ismeretlen útját, ahol tükrök fecsegő fényét szórják szét az éterbe (?) Vagy a végtelennel elkezdett játék göncölfogatokon pörög tovább (?) Halál utáni undergroundban.

Zalatna (az egykori Alsó-Fehér megyében, ma Zalatna, Románia) piactere.